

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

ТОШКЕНТ-2023

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожақеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Маҳкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Раҳмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуридиневич
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

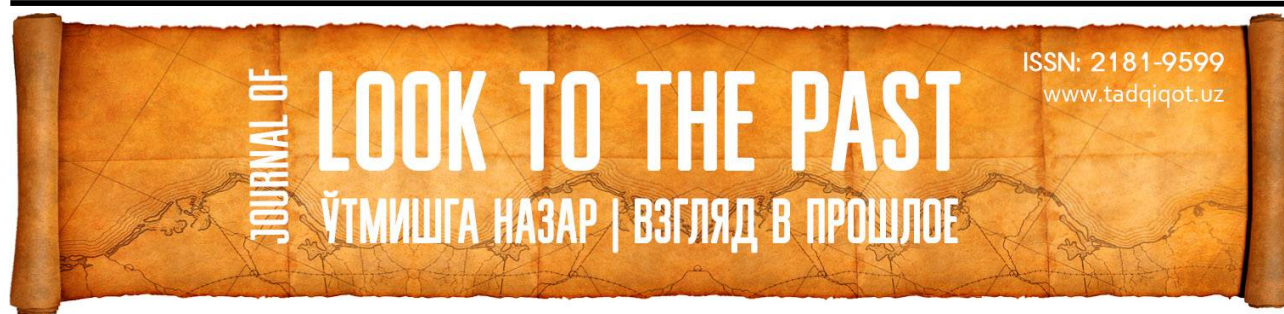
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Шохистахон Мамажоновна Улжаева ЎРТА ОСИЁ ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИГА ОИД БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР.....	5
2. Abduraxmon Abdumo‘minovich Abduxalimov NAMANGAN VILOYATIDAGI QISHLOQ VRACHLIK PUNKTLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	11
3. Нурбек Аллабергенов ЎРТА ОСИЁНИНГ СУҒДИЙ ЁЗУВЛИ ТАНГАЛАР ТАРҚАЛГАН ТАРИХИЙ-ГЕОГРАФИК ВИЛОЯТЛАРИ ТЎҒРИСИДА.....	17
4. Рафикжон Сотволдиевич Атаханов XIX АСР ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚОРАҚАЛПОҚЛАРИ ДЕҲҚОНЧИЛИК АНЪАНАЛАРИ.....	22
5. Ғулом Жуманазарович Ахмедов ЎРТА ОСИЁДА ИЛК ТЕМИР ВА АНТИК ДАВРДА КОНЧИЛИК.....	28
6. Акбар Давурбаевич Бабабеков ТУРИЗМ АНТРОПОЛОГИЯСИНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА МУАММОНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	34
7. Mexriniso Olimnazarovna Begalieva D.N.LOGOFET ASARLARIDA SUG‘ORISH TIZIMIGA OID MA’LUMOTLAR (Surxon vohasi misolida).....	40
8. Элбек Алишерович Ботиров ТУРКИСТОН АССР БОЖХОНА ТИЗИМИДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ БОЖ-ТАРИФ СИЁСАТИ.....	45
9. Azad Xasanovich Vaisov MUSTAQILLIKNING ILK YILLARDA XORAZMDA IJTIMOY-EKOLOGIK VAZIYATNI SOG‘LOMLASHTIRISH MASALALARI.....	50
10. Расулжон Раҳимбаевич Дусчанов ЎЗБЕКИСТОН ССРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИН ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАРИХИ.....	56
11. Муйсин Тура ўғли Дусалиев ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ ЎЗБЕК ХОНЛИКЛАРИ БИЛАН ЎЗАРО СИЁСИЙ АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИ.....	63
12. Ойбек Ахмед ўғли Исаев ТЕРМИЗ ҲАЙВОНОТ БОҒИ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРИДА.....	72
13. Фарходжон Одилжонович Исматуллаев ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	78
14. Elyorjon Zokir o‘g‘li Karimov XX ASR 60-YILLARI QASHQADARYO VILOYATI TARIXIGA BIR NAZAR.....	84
15. Гулмира Чориевна Каттаева ТИЛЛАБУЛОҚ ТАҚИНЧОҚЛАРИ ТУРЛАРИ.....	90
16. Фирюза Мухитдинова Абдурашидовна БЕРУНИЙНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИДА ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИ ВА ИНСОН ҚАДРИ МАСАЛАЛАРИ.....	96
17. Акмал Менглибоев СУРХОНДАРЁ ОКРУГИДА МИЛЛИЙ - ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ ИККИНЧИ БОСҚИЧИ ВА ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛЛАР.....	106

18. Гулчехра Исмаиловна Мўминова УСТРУШОНАНИНГ ЎРТА АСРЛАРГА ОИД ХЎЖАЛИК ИДИШЛАРИ ХАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.....	111
19. Ismoil Nematov O'ZBEKISTON SSR SOLIQ SIYOSATIGA OID HUJJATLAR TAHLILI (O'ZMA R-86 FOND ASOSIDA).....	117
20. Nurali Ollomurodov QISHLOQ XO'JALIGIDA ISH HAQI BILAN BOG'LIQ QARAMA-QARSHI JARAYONLARINING TAHLILI (XX asrning 50 yillari misolida).....	123
21. Шаходат Абдукаҳҳаровна Рузматова ПОДШО РОССИЯСИ ТОМОНИДАН ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ БОСИБ ОЛИНИШИ ВА УНИНГ ХОНЛИК АҲОЛИСИ ЭТНИК ЖАРАЁНИГА ТАЪСИРИ (1865-1876 йй.).....	127
22. Faxriddin Ro'ziboyev TURKISTON O'LKASI UCHUN ROSSIYA IMPERIYASI TOMONIDAN ISHLAB CHIQLIGAN BA'ZI NORMATIV QOIDALAR.....	132
23. Shavkatjon To'lanboev FARG'ONA HUNARMANDCHILIGINING O'ZBEK MILLIY HUNARMANDCHILIGIDA TUTGAN AHAMIYATI.....	137
24. Тўлқин Худойкулов Дўстбобоевич ЎЗБЕКИСТОНДА ҲАРБИЙ ИШ ТАРИХИ.....	143
25. Шерзод Чориев АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТАРИХИГА ОИД МАНБА СИФАТИДА (1924-1941 йй.).....	149
26. Fotima Nasirovna Shirinova HARAKATLAR STRATEGIYASIDAN TARAQQIYOT STRATEGIYASIGACHA.....	156
27. Shoiraxon Asqarovna Qambarova SOVET HUKUMATINING XX ASR BOSHLARIDA SAYLOV JARAYONLARINI TASHKILLASHDA OLIB BORGAN TARG'IBOT ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI (ANDIJON VA QO'QON SHAHARLARI MISOLIDA).....	165
28. Murodjon Normamat o'g'li Qurbonov SURXON VOHASINING TARIXIY – GEOGRAFIYASI (SO'NGI O'RTA ASRLAR).....	169
29. Kamoliddin Eshboltayevich Qobilov SURXON VOHASI BEKLIKLARINING IQTISODIY HAYOTIDA SAVDO-SOTIQ MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI (DENOV BEKligi MISOLIDA).....	174
30. Аъзамжон Юсупов XIX АСР БИРИНЧИ ЯРМИДА ЎРТА ОСИЁНИНГ ҚЎШНИ ХУДУДЛАР БИЛАН ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАРИ (Қўқон шаҳри мисолида).....	179
31. Дилдора Журакуловна Юсупова ҒАРБИЙ ЕВРОПА ОЛИМЛАРИНИНГ АРХИВШУНОСЛИК СОҲАСИДАГИ ОЛИБ БОРГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	184
32. Мансур Юсупов ЎЗБЕКИСТОН КИНОФОТОФОНО ҲУЖЖАТЛАР МИЛЛИЙ АРХИВИ ТАРИХИ.....	189
33. Гулжаҳон Шопулатовна Шайдуллаева ЎЗБЕКИСТОН ХУДУДИДАН ТОПИЛГАН ҚАДИМГИ ШАРҚ МАДАНИЯТЛАРИГА ОИД МАНБАЛАР.....	194
34. Саипова Камола Давляталиевна ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИЗУЧЕНИЯ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ: НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ УЗБЕКИСТАНА.....	206

Акбар Давурбаевич Бабабеков,
Ўзбекистон Миллий университети тарих факультети,
антропология ва этнология кафедраси катта ўқитувчиси

ТУРИЗМ АНТРОПОЛОГИЯСИНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА МУАММОНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХШУНОСЛИГИ

For citation: Akbar D. Bababekov. SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO THE ANTHROPOLOGY OF TOURISM AND THE HISTORIOGRAPHY OF THE STUDY OF THE PROBLEM. Look to the past. 2023, Special issue 2, pp.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10425755>

АННОТАЦИЯ

Бугунги кунда жаҳонда туризм тараққиётининг ижобий ижтимоий-иқтисодий таъсирини ошириш ва салбий оқибатларини камайтириш мақсадида туризм соҳасини барқарор ривожлантиришга илмий-назарий асос яратадиган замонавий тадқиқотларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Туризм соҳасини барқарор ривожланишнинг муҳим омили сифатида тадқиқ этиш, унинг рақобатбардошлигини таъминловчи омилларни ўрганиш иқтисодиётнинг янги ва мураккаб тадқиқот предмети сифатида намоён бўлмоқда. Шу боис, туризм соҳасида иқтисодий ўсишни рағбатлантириш, қишлоқ туризмнинг миллий иқтисодиётда рақобатбардошлигини ошириш, туризмни аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини ошириш дастаги сифатида тадқиқ этиш замон талабига айланиб борапти. Мазкур мақола, Ўзбекистонда туризм соҳасини барқарор ривожлантириш, қишлоқ туризми концепциясининг илмий назарий асослари ва тарихшунослиги каби масалаларга бағишланган.

Калит сўзлар: туризм антропологияси, барқарор ривожланиш, этнографик туризм, сайёҳ, саёҳат, қишлоқ туризми.

Акбар Давурбаевич Бабабеков,
старший преподаватель кафедры антропологии и этнологии,
исторического факультета,
Национального университета Узбекистана

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ АНТРОПОЛОГИИ ТУРИЗМА И ИСТОРИОГРАФИЯ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ

АННОТАЦИЯ

В настоящее время в целях повышения положительного социально-экономического эффекта от развития туризма и снижения его негативных последствий особое внимание уделяется современным исследованиям, создающим научно-теоретическую основу устойчивого развития туристической сферы. Исследование туристической сферы как важного фактора устойчивого развития, изучение факторов, обеспечивающих ее

конкурентоспособность, становится новым и сложным предметом исследования экономики. Поэтому стимулирование экономического роста в сфере туризма, повышение конкурентоспособности сельского туризма в национальной экономике, исследование туризма как рычага повышения доходов и уровня жизни населения становится актуальной необходимостью. Данная статья посвящена таким вопросам, как устойчивое развитие туристической сферы в Узбекистане, научно-теоретические основы и историография понятия сельского туризма.

Ключевые слова: антропология туризма, устойчивое развитие, этнографический туризм, туризм, путешествие, сельский туризм.

Akbar D. Bababekov,

Lecturer at the Department of Anthropology
and Ethnology, Faculty of History,
National University of Uzbekistan

SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO THE ANTHROPOLOGY OF TOURISM AND THE HISTORIOGRAPHY OF THE STUDY OF THE PROBLEM

ABSTRACT

Currently, to enhance the positive socio-economic impact of tourism development and mitigate its negative consequences, there is a significant emphasis on modern research, establishing a scientific and theoretical foundation for the sustainable development of the tourism sector. This involves studying the tourism sector as a crucial factor in sustainable development, exploring factors that contribute to its competitiveness. The field has emerged as a new and intricate area of economic research. Consequently, there is an urgent need to stimulate economic growth in tourism, enhance the competitiveness of rural tourism in the national economy, and explore tourism as a catalyst for improving incomes and living standards. This article focuses on such issues as the sustainable development of the tourism sector in Uzbekistan, along with the scientific and theoretical foundations and historiography of the concept of rural tourism.

Index Terms: anthropology of tourism, sustainable development, ethnographic tourism, tourism, travel, rural tourism.

1. Долзарблиги:

Маълумки, XX аср охири - XXI асрга бошларига келиб, туризм соҳаси дунёдаги аксарият давлатлар сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланиб улгурди. Мустақиллик йилларининг илк давриданоқ, Ўзбекистонда ҳам туризм соҳасини ривожлантириш ва туристик ресурслардан оқилона фойдаланиш, сақлаш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида белгилаб олинди[1, 1-2].

Ҳозирда дунёнинг кўпгина давлатлари ривожланишнинг стратегик йўналиши ҳамда ижтимоий ва иқтисодий тараққиётнинг муҳим омили сифатида туризмни эътироф этмоқда[2, 16]. Бутунжаҳон туризм ташкилоти (UNWTO) маълумотларига кўра, XXI аср туризм асри бўлиши башорат қилинмоқда[3, 1]. Буни муболаға эмаслигини, 2023 йил 16-20 октябрь кунлари Самарқанд шаҳрида ўтказилган Бутунжаҳон туризм ташкилотининг Бош Ассамблеясининг 25-сессияси “The Foundation for Building tourism” глобал таълим форумидаги таҳлилий маърузаларда ўз аксини топганлигига гувоҳ бўлиш мумкин. Дарҳақиқат, бугунги кунда дунёда 100 млн.дан ортиқ одам ёки ҳар саккизинчи киши туризм соҳасида иш билан банд бўлиб турганлиги ҳамда тахминан ер юзидаги жами аҳолининг тахминан учдан бир қисми ички ва халқаро туристик сайёҳатларда иштирок этаётгани мазкур фикрни тасдиқлайди[4, 1].

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Мазкур мақолани ёритишда тарихий-қиёсий таҳлил, фанлараро ёндашув ва муаммовий-хронологик таҳлил каби илмий тадқиқот усулларидан фойдаланилди.

Маълумки, туризм шаклланишнинг узок йўлини босиб ўтди. XIX асрнинг ўрталаридан туризм оммавий ва жамоавий ташкиллаштирилган ҳаракатга айлана борди[2, 16]. Натижада туризмга оид кўплаб таърифлар юзага келди. Туризм тарихига бағишланган дарслик, қўлланма ва тадқиқотларнинг аксариятида “турист” (сайёҳ) атамасига биринчи марта 1876 йилда нашр этилган “XIX асрнинг умумий луғати” (“Dictionnaire universel du XIX sie`cle”)да таъриф берилган. Унда “туристлар – қизиқиш ёки бекорчилик туфайли сайёҳат қиладиган одамлар” дея таърифланган[5, 10]. Шу билан биргаликда, туризм тарихининг йилнома(аннал)ларида XVII-XVIII асрларда Европа “Грант тур”ида қатнашган ёшларни “туристлар” деб аталганлиги ҳақидаги маълумотлар ҳам сақланиб қолган.

“Турист” атамасининг биринчи расмий халқаро таърифи 1937 йилда Миллатлар Лигаси томонидан таклиф этилган. Бунга кўра, “доимий яшаш жойидан бошқа мамлакатга 24 соат ёки ундан кўпроқ вақт давомида сайёҳат қилган шахс”[6, 34] – дея таърифланади.

Туризм атамалари муаммолари бир қатор халқаро конференциялар шўба мавзусига айлана борди. Жумладан, 1950 йил Дублин шаҳрида, 1957 йил Лондон шаҳрида ўтказилган Халқаро туризм ташкилотлари расмий иттифоқи йиғилишларида, ҳамда БМТнинг ҳақларо туризм ва сайёҳатлар бўйича конференциясида (Рим, 1963 йил) ва Жаҳон туризми бўйича конференция (Манила, 1986 йил), Туризм бўйича парламентлараро конференция (Гаага, 1989 йил) ва форумларни мисол сифатида келтириш мумкин[7, 384].

БМТнинг 1963 йил Рим шаҳрида бўлиб ўтган Халқаро туризм ва сайёҳат бўйича конференциясида халқаро туризм ташкилотлари иттифоқи томонидан тақдим этилган тавсияларни эътиборга олган ҳолда, “ташриф буюрувчилар (visitors)”, “сайёҳлар” (tourists), “экскурсантлар” “бир кунлик ташриф буюрувчилар” (excursionists, day-rippers, same-day visitors)” каби атамаларнинг ягона реестри қабул қилинди[8, 180].

Буюк Британияда Туризм институти (кейинчалик Британия туризм жамияти номини олди) 1976 йилда қуйидаги таърифни таклиф қилди: “Туризм - бу одамларнинг доимий яшаш ва иш жойларидан ташқаридаги йўналишларга вақтинчалик қисқа муддатли ҳаракатланиши, шунингдек ушбу йўналишларда бўлиш вақтидаги ҳаракатлар; у барча мақсадлар учун сайёҳатни, шунингдек, бир кунлик ташрифлар ва экскурсияларни ўз ичига олади[9, 4].

АҚШлик олим Жафар Жафари томонидан туризм атамасига берилган илмий таъриф эътиборга моликдир. Унинг таъкидлашича, “Туризм – бу ўз ҳудудидан ташқарида яшаётган одамлар ҳаётини, уларнинг эҳтиёжларини қондирадиган саноатни, ҳам инсон, ҳам индустриянинг ижтимоий-маданий, иқтисодий ва жисмоний муҳитга таъсирини ўрганишдир”[10, 8].

Шундай қилиб, туризмнинг аксарият таърифлари “дам олиш”, “кундалик ҳаётдан чекиниш ёки қочиш”, “танаффус олиш эҳтиёжи” каби тушунчаларни ўз ичига олган[11, 70-87]. Бугунги кунга келиб, туризм ҳақида кўпчилик томонидан эътироф этилган яна бир жиҳат шундаки, у тан олинган саноат ҳамдир[12, 19], чунки у транспорт, турар-жой билан таъминлаш, овқатланиш хизматлари ва ҳордиқ чиқариш каби турли бизнес фаолиятларидан иборат[13, 1].

Туризм антропологиясининг назарий асосларини ўрганиш мақсадида ўрганилган илмий тадқиқотлар ва илмий адабиётларнинг салмоқли қисми, қишлоқ туризми (Rural tourism) концепцияси остида бирлашганига гувоҳ бўламиз. Сўнгги йигирма йил давомида “қишлоқ туризми”ни фаол ўрганиш бошланган бўлса ҳам, иборанинг ўзи илмий адабиётда XIX асрнинг охирига келиб учрайди[14, 24].

1960-йиллардан бошлаб, туризм мавзуси академик тадқиқотчиларнинг эътибор марказига айлана бошлади ҳамда илк тадқиқотлар асосан туризмнинг иқтисодий фойда келтириши масаласига қаратилган[15, 4].

Жаҳон миқёсида туризм мавзуси кўпроқ иқтисодиёт йўналишида ўрганилган. Антропология ва социология соҳасида эса туризм антропологиясига доир тадқиқотлар бешиги ва айнан шу соҳага оид ҳимоя қилинган докторлик диссертацияларининг асосий улуши Америка Қўшма Штатлари, Канада, Австралия, Янги Зеландия давлатлари илмий тадқиқот ва таълим муассасалари ҳиссасига тўғри келади. Австралиянинг Жанубий Хоч (Southern Cross)

университети тадқиқотчиси антрополог Антония Канозанинг таъкидлашича, юқорида келтирилган тўртта давлатдан 2155 та диссертациялар маълумотлар базасига асосланиб, 1969 йил ва 2013 йиллар оралиғида антропология ва социология соҳаларида туризмга бағишланган илмий тадқиқотлар докторлик диссертациялари учун етакчи институт сифатида Қўшма Штатларнинг Калифорния университети эътироф этилади[16, 2].

Туризм антропологик нуқтаи назардан жуда кам ўрганилган. Зеро, антрополог олим Данн (2005) таъкидлашича, “антрополог ва социолог тадқиқотчилар туризм соҳасидаги илмий тадқиқотларга кўпроқ ҳисса қўша олишади”[7, 384]. Шу нуқтаи назардан, бугунги кунга келиб, мазкур мавзунинг илмий назарий асосларини ўрганиш долзарб масалалардан бирига айланди дейиш мумкин[16, 24].

Туризм антропологияси бўйича дастлабки илмий тадқиқотлар XX асрнинг 70-йилларидан бошланган бўлиб, янги тадқиқот йўналиши сифатида АҚШ, Канада, Австралия ва Янги Зеландия каби давлатларнинг етакчи илмий марказлари ва ОТМларида тадқиқ этила бошланди[17, 37]. Мазкур даврдаги туризм антропологиясига оид тадқиқотлар сирасига Кохен (1972 й), Турнер ва Аш, МакКаннел, Биссеваин, Смит, Ёнг (1977 й), Де Кадт каби тадқиқотчиларнинг ишларини мисол қилиб келтириш мумкин[7, 384]. Туризмни антропологик ўрганишнинг юксалишини антропология ва туризм соҳаларидаги асосий журналлар орқали кузатиш мумкин. Масалан, туризм антропологияси соҳасидаги илк илмий “Туризм тадқиқотлари Анналлари” (Annals of Tourism Research) журналда туризм ва ижтимоий фанлар бўйича биринчи мақола 1974 йилда нашр этилган ва “антропология” сарлавҳали биринчи мақола 1977 йилдан сўнг пайдо бўлди. Ушбу журналнинг 1977 йилги нашрида антрополог Смитнинг туризм ва маданий ўзгаришларга бағишланган илк илмий мақоласи нашр этилди. 1979 йилга келиб эса, АҚШлик антрополог Жафари Жафари 45 саҳифали библографияни жамлаб, ушбу журналда чоп этди.

Антропология журналларида туризм ҳақида ёзадиган антропологлар сафи секин қўпайди дейиш мумкин. Гарчи, 1970-йилларда антропологлар туризм журналларида (Масалан, АТР) нашр қилишган бўлсада, бундай туризм антропологиясига оид илмий нашрлар антропология журналларида пайдо бўлишидан ўн йил ўтгач кўпая бошлади. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, туризм антропологиясини шаклланиши ва ривожланишида социолог ва антропологларнинг тадқиқотлари муҳим рол ўйнади[18, 12].

Антрополог Жоржет Лия Бернс томонидан 2004 йил “Антропологлар форуми” журналида нашр этилган “Антропология ва туризм: ўтмишдаги ҳисса ва келажакдаги назарий муаммолар” номли мақоласида таъкидлашича, 1974 йилда Вален Смит томонидан Америка антропология ассоциациясининг туризм бўйича биринчи симпозиуми ташкил этилган[19, 4].

Ушбу дастлабки қарашлар туризмга диалектик ёндашув ва сайёҳлар ёки меҳмонлар ва резидентлар ёки мезбонлар каби дихотомияларга асосланган. Бир томондан, сайёҳлар “ҳақиқий ҳаёт” шаҳар шовқин-суронидан холи бўлган гўшага қочиб кутилишга ҳаракат қилишса, иккинчи томондан мезбонлар иқтисодий манфаатлар учун бундай маданий спектаклни уюштиришади. Мезбон ва меҳмонлар ўртасидаги ўзаро муносабат ва мезбон жамоаларда содир бўладиган кейинги маданий ўзгаришлар биринчи марта Нунес томонидан Мексика қишлоғига туризмнинг таъсири бўйича олиб борган тадқиқотида алоқанинг аккультурация модели илгари сурилган.

XX асрнинг 70-йиллари охиригача чорагига келиб, туризмнинг ривожланиб бориши жараёнида юзага келаётган таъсирлар ва бир қатор салбий оқибатлар ҳақида ҳам антропологик қарашлар, тадқиқотлар ҳамда ҳисоботлар дунё юзини кўра бошлади. Жумладан, туризмнинг мезбон мамлакат аҳоли(жамоа)сига ортиб бораётган ижтимоий-маданий салбий таъсирлари “протуристик” ва “антидуристик” қарашлар ҳақида Смитнинг “Меҳмонлар ва мезбонлар: Туризм антропологияси” асарини мисол тарзида келтириб ўтиш мумкин.

XX асрнинг 80-йиллари сўнгига келиб, туризм “антропологлар учун мутлақо мос, аммо эътибордан четда қолган мавзу” сифатида таърифлана бошлади. Бу қараш аста-секин постмодерн ва постструктуралистик йўналишларда ўсиб бораётган антропологик тадқиқотлар қўлами билан тасдиқлана борди[20, 56]. Ҳарб туризмдаги постмодерн бурилиш, шунингдек,

гарбга хос бўлмаган туризмнинг юксалиши, туризм ҳақидаги антропологик ва социологик фикрлаш усуллари, унга парадигматик ва назарий ёндашувларга, тадқиқот мавзуларини танлашга таъсир кўрсатди[21, 202].

Туризмни ўрганишда “мобил бурилиш” ёки “мобиллик парадигмаси” социология ва антропологиянинг туризмни ўрганишга қўшган яна бир муҳим ҳиссаси бўлиб, унинг концепциялари натижаларини антропологияда кўриш мумкин. 1990-йилларнинг постструктуралистик босқичида маданиятлар ва ўзига хосликларни юқори контекстли, динамик ва тобора гибрид сифатида тасвирлайдиган тадқиқотлар ўсди[22, 523].

Туризм бугунги кунда миллий иқтисодиётнинг стратегик аҳамиятга молик соҳаси сифатида эътироф этилаётгани, унинг истиқбол ривожланишига катта замин яратмоқда. Шу туфайли, юртимизга саёҳат қиладиган маҳаллий ва хорижий туристларга сифатли хизмат кўрсатиш учун замонавий кадрлар туризм соҳасини назарий ва амалий жиҳатдан мукаммал ўрганиши ва ўзлаштиришини талаб қилмоқда[23, 3].

Туризм соҳаси учун республикамізда Буюк Ипак йўли университети, Тошкент Давлат иқтисодиёт университети, Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, Самарқанд, Урганч, Бухоро, Қарши, Термиз давлат университетлари ҳамда қатор туризм касб-хунар коллежлари малакали кадрлар тайёрлашда ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар[23, 4].

Хулоса ўрнида таъкидлаш лозимки, замонавий илмий маҳаллий ва хорижий адабиётларда туризм антропологиясига оид янги концепциянинг кўплаб талқинлари мавжуд бўлиб, у амалда нафақат Ўзбекистонда, балки чет элда ҳам туризмнинг инновацион тури ҳисобланади. Демак, туризм антропологияси ва маҳалла (қишлоқ) туризмни қишлоқда амалга оширилаётган турли уюшган ва ҳаваскор туризм турларини бирлаштирган умумий тушунча сифатида кўриш керак. Хозирги кунда маҳалла (қишлоқ) туризми глобал туризм индустриясининг муҳим тармоғи ҳисобланади (жаҳон сайёҳлик оқимининг 12-30% ташкил этмоқда).

Иктибослар /Сноски/ References:

1. Turizm to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.07.2019-y., 03/19/549/3446-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son, 12.10.2021-y., 03/21/721/0952-son; 07.06.2022-y., 03/22/775/0477-son.
2. Воронкова Л.П. Глобализация туризма в антропологическом аспекте // Глобалистика и геополитика. Вестник Московского университета. Серия XXVII. 2015. № 1 / 2. – С. 16-20.
3. Tourism for SDGS a platform developed by UNWTO. URL: <https://tourism4sdgs.org/> (Мурожаат санаси: 18.09.2023).
4. Барометр международного туризма UNWTO. URL: <http://media.unwto.org/ru/pressrelease/2014-10-31/mezhdunarodnyi-turizm-demonstriruet-nepriyemlyuyi-rost> (Мурожаат санаси: 18.09.2023).
5. Theobald W.F. (Ed.) Global Tourism. Burlington: Elsevier Inc., 2005. - P. 10.
6. Holloway J.Ch. The Business of Tourism. London: MacDonald & Evans, 1985.
7. Основы туризма. Учебник / коллектив авторов, под ред. Е.Л.Писаревского. – М., Федеральное агентство по туризму, 2014. - 384 с.
8. Международный туризм: правовые акты / Сост.Н. И. Волошин. - М.: Финансы и статистика, 2002. -С. 180.
9. McBurney N. Tourism. Hertfordshire: Prentice Hall, 1996. - P. 4.
10. Jafari J. Editor's Page // Annals of Tourism Research. Special Number. October/December, 1977. - P. 8.
11. Jafari J. Editor's Page // Annals of Tourism Research. Special Number. October/December, 1977. - P. 8.

12. Lanfant M-F. Methodological and conceptual issues raised by the study of international tourism. A test for sociology // In *Tourism Research: Critiques and Challenges*. D. G. Pearce & R. W. Butler, eds. London: Routledge. Issues in Tourism Series. 1993. - Pp. 70-87.
13. Bramwell B. & Lane B. Collaboration and partnerships in tourism planning // In *Tourism collaboration and partnerships: Politics, practice and sustainability*, Channel View, Artarmon. 2000. - Pp 1-19.
14. Gao, J., & Wu, B. (2017). Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of yuanjia village, shaanxi province, China. *Tourism Management*, 63, 223–233. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.04.003>.
15. Jung-Chen Chang. The role of tourism in sustainable rural development: a multiple case study in rural Taiwan. A thesis submitted to the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy. Birmingham, 2011. – P. 1.
16. Canoza A, Brent D Moyle, Char-Lee Moyle, Betty Weiler. Anthropology and sociology in tourism doctoral research // *Tourist Studies*. 2017. – Pp. 1-2. <https://www.researchgate.net/publication/320800589>
17. Smith V. L. *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 1977. - Pp. 37–54; Nash, D. *The study of tourism: Anthropological and sociological beginnings*. Oxford: Elsevier. 2007.
18. Burns L. *An introduction to tourism and anthropology*. London: Routledge. 1999. - Pp. 12.
19. Burns L. Anthropology and tourism: Past contributions and future theoretical challenges // *Anthropological Forum*, March 2004. –P. 3-4. <https://www.researchgate.net/publication/29456605>
20. Graburn, N. Teaching the anthropology of tourism // *International Social Science Journal* 32(1). 1980, - Pp.56-68.
21. Cohen, E. and S. A. Cohen. Current Sociological Theories and Issues in Tourism // *Annals of Tourism Research* 39(4), 2012. –P. 202.
22. Hall, C. M. Tourism as the subject of post-graduate dissertations in Australia // *Annals of Tourism Research* 18(3), 1991. –Pp. 520–523.
23. Turizm: nazariya va amaliyot. – T.: “Barkamol fayz mediya” nashriyoti, 2018. 400-b. 3-b.

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000